

ELVEDA ÇERKESYA

Mehdi Nüzhet ÇETİNBAŞ

KAFKAS VAKFI
YAYINLARI

Elveda Çerkesya

© 2023 Mehdi N. Çetinbaş

Kafkas Vakfı Yayınları 18

ISBN 978-605-71263-3-7

© 2023 Kafkas Kültür Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı

1. Baskı 2017, İstanbul
2. Baskı 2018, İstanbul
3. Baskı 2023, İstanbul

Yayın Yönetmeni: Veysel Arıhan

Editör: Fethi Güngör

Kapak Tasarım: Mehlika Ogurlu

Baskı ve Cilt: Step Ajans Sertifika No: 45522

Göztepe Mh. Bosna Cd. No: 11 34200 Bağcılar İstanbul

Telefon: 0212 446 88 46

KAFKAS VAKFI
YAYINLARI

Kafkas Vakfı Yayınları Sertifika No: 53322

Hırkai Şerif Mh. Fevzipaşa Cd. No: 179 34091 Fatih İstanbul

Telefon: 0212 531 25 66

www.kafkas.org.tr

bilgi@kafkas.org.tr

MEHDİ NÜZHET ÇETİNBAŞ

17 Haziran 1954 tarihinde İzmit'e bağlı Uzuntarla Köyünde dünyaya geldi. Dedesi Kafkasya'da 1878 yılında Hakurne Hable ilçesine bağlı Hatujkoay köyünde dünyaya gelen Thagapsov Kadir'dir.

Thagapsov Kadir , Krasnodar hapisanesinde idam mahkumuyken 1905 yılında firar edip Türkiye'ye gelmiştir.

Çocukluk ortamı, ikinci dünya savaşında Rusya'yı terk eden Çerkes mültecilerin arasında geçti. Doğduğunda, evlerinde ikinci dünya savaşı mültecisi Kafkasya'dan komşuları Paçeşfo Mahmut kalıyordu. Haçe Amca (Misafir Amca) dediği Paçeşfo Mahmut'un, yetişmesinde önemli etkisi olmuştur.

Çetinbaş, hem baba hem de anne tarafında, Kafkasya ile canlı bağları olan bir aile ortamında yetişti. Bu sebeple, çok küçük yaşlardan itibaren Kafkasya konusu ile ilgilenmeye başladı.

İlkokula başladığında, hemen hemen hiç Türkçe bilmiyordu. Kısa zamanda bu açığı kapadı. İlköğrenimini köyünde tamamladıktan sonra, sırasıyla Adapazarı Atatürk Ortaokulu ve İzmit Lisesini bitirdi.

1973 yılında, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi. Üniversite yıllarında aktif olarak Kafkas derneklerinde görev aldı.

1978 yılında, kurucuları Kafkasya doğumlu olan, Türkiye'de ilk olarak kurulan Sultanahmet semtindeki Kuzey Kafkasyalılar Kültür Derneğinin 24 yaşında başkanlığına seçildi. Aynı zamanda bu dernek tarafından yayınlanan "Kuzey Kafkasya" dergisinin altı yıl yazı işleri müdürlüğünü yürüttü.

1979 yılında başladığı edebiyat öğretmenliğinin yanı sıra, sivil toplum çalışmalarına da devam etti.

1995 yılında, 21 arkadaşıyla birlikte Kafkas Vakfı'nın kurucuları arasında yer aldı. Üç dönem vakfın başkanlığını yaptı. 1999 yılında başlayan ikinci Çeçen-Rus savaşı sırasında kurulan Kafkas –Çeçen dayanışma Komitesinin başkan yardımcısı olarak görev yaptı.

1999 ile 2001 yılları arasında 43 vilayette Çeçenistan ve Kafkasya konularında konferanslar verdi, televizyon programlarına katıldı, gazetelere demeçler verdi.

Yazı hayatına lise öğrenciliği yıllarında başladı. İlk olarak 1971 yılında bir gurup arkadaşı ile birlikte İzmit Lisesi bünyesinde İZ-Lİ adlı üç sayı olarak yayınlanan bir dergi çıkardı. 1978 yılında yazı işleri müdürlüğünü devraldığı Kuzey Kafkasya adlı iki ayda bir yayınlanan dergiyi 1983 yılına kadar yönetti ve yazılar yazdı.

2000'li yılların başından itibaren internet medyası aracılığıyla düzenli yazı hayatına geçti. Kafkas Vakfı resmi sitesinde Kafkasya konulu makalelerini yayınladı. www.yazete.com ve www.on5yirmi5.com sitelerinde kültür ve siyaset alanında görüşlerini yansıtan yazılarını yayınladı.

“Elveda Çerkesya” adlı romanı 2017 yılında basılmış, kısa sürede ikinci baskısını yapmıştır. “Uzuntarlardan Portreler” Mehdi Nüzhet Çetinbaş'ın yayınlanmış ikinci kitabıdır . (2018 Kasım) Bu kitabında doğduğu köy olan Uzuntarlada (hacemkohable) yaşanan sosyal hayat ve köyünün yaşlıları ile ilgili gözlem ve hatıralarını anlatmaktadır. Bu kitapta ayrıca son altmış yılda bir Çerkes köyünde yaşanan sosyal değişim ve asimilasyon süreci örneklerle anlatılmaktadır.

Çarlığın yıkılışı sırasında Kafkasyada sosyal hayat ve yaşanan olayları dedesi Thagapsov Kadir'in hayat hikayesi çerçevesinde anlatan bir roman çalışması devam etmektedir.

ÖNSÖZ

Bu roman aslında yarı belgesel ve yarı kurgu bir romandır. Ben, romanın kahramanlarından olan dedemin annesi 1872 Varna doğumlu Naşe Fatma Nenej'i yakinen tanıdım. Nenej öldüğünde dokuz yaşındaydım. Çocukluğumun önemli bir kısmı onun anlattığı Yırij (dev) masallarını dinlemekle geçti.

Çok güçlü bir hafızası vardı. Dört ya da beş yaşlarında terk ettiği Şumnu'daki köyünü çok iyi hatırlıyordu. Onun dışında aile içinde duyduğu şeyleri de unutmadan aktarmayı başarmıştı. Bir kısmı benim dinlediğim, büyük kısmı ise oğlu yani dedem Koblı İlyas vasıtasıyla elde ettiğim bilgiler bu romanın temelini oluşturmuştur.

Romanı yazmadan önce, yaşanan bölgeleri muhayyilemde daha iyi canlandırabilmek adına, hem Kafkasya, hem de Balkan coğrafyasını görmem gerekirdi. Bunu yapmadan romanı yazamazdım. Nitekim olayların yaşandığı her iki bölgeyi de gezme imkânı buldum.

Bu romanı yazmaya aslında 1976 yılında niyetlendim. Rahmetli dedem Koblı İlyas'ın ölümünden sonra, bunu yazmayı kendime bir borç ödeme olarak kabul ettim.

İçine düştüğümüz hayat gairesi, biraz da çekinme, asıl en önemlisi, bugün yarın diyerek yaptığımız tembellik bu günlere kadar getirdi.

Ne zaman ki kendi yaşlılarımın cenaze namazlarını kılmaya başladım; bu işin şakaya gelir yanı olmadığını fark ettim. Zaten yıllardır kısa notlar hâlinde kurgusu hazır olan romanı ancak üç yıla yakın bir sürede tamamlamak durumunda kaldım.

Bilgisayar klavyesine çok iyi hâkim olmamam sebebiyle, iki parmak olarak inatla yazdım. Sonunda iki parmakla bile olsa klavyede önemli bir hızla ulaştım.

Bu romanın son editoryal düzenlemelerini, değerli kardeşim Yalova Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fethi Güngör'ün maharetli ellerine teslim ettim. Tashih konusunda da Kafkas Vakfı gençlerinden Yusuf Tunçbilek'in titiz çalışması ve emeği için kendisine teşekkür ediyorum.

Romanın son kontrolü, baskı, dizgi gibi işlemleri takip konusunda önemli hizmetleri olan, bu romanın sizlere ulaşmasını sağlayan Hulusi Üstün kardeşime de ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu romanımı sürgün yolunda, kimi Karadeniz'in derin sularında balıklara yem olan, kimi kıyılarda kurulan kamplarda salgın hastalıklardan dolayı hayatını kaybeden yüz binlerce Çerkeşe ithaf ediyorum.

ELVEDA ÇERKESYA

Gözünü savaşın içinde açmıştı. Ataları kaç yıldır savaşıyor biliyordu İldar. Yanındaki arkadaşına sordu:

“Bu Ruslar bizden ne istiyorlar? Ben dedemden duymuştum, onların Kuban ötesinde uçsuz bucaksız toprakları varmış.”

Anzor da başıyla tasdik etti:

“Ben de duydum, Rus toprakları at sırtında aylarca gitmekle de bitmiyormuş.” dedi.

“Bizim Şapsığ toprakları at sırtında iki günde gezilir.” diye cevap verdi İldar.

Dedesi, dedesinin dedesi, kuşaklar boyu savaşmıştı İldar ve Anzor’un ataları. Üç yüz yıla yakın bir süredir fasılalarla devam eden bir savaşı sürdürüyorlardı.

Son kırk yıldır devam eden savaş çok kanlı ve vahşi bir savaştı. Yüz binlerce insan yerinden yurdundan olmuş; binlerce köy ve mezra yakılmış ve yıkılmıştı. Çerkesler en yiğit insanlarını bu savaşlarda yitirmişlerdi.

Ellerinde hafif piyade silahları ve kılıçlarından başka bir savaş araçları olmayan Çerkes süvarileri için çanlar çalmaya başlamıştı.

Her türlü teknik donanıma sahip ve sayıca Çerkeslerden kat be kat üstün olan Rus kuvvetleri, kuzeyden Tuapse, güneyden Gürcistan, doğudan da Karaçay üzerinden gelerek kıyı boyu Çerkeslerini Karadeniz'in dar şeridinde sıkıştırmışlardı.

Savaştan yorgun düşmüş, mevcudu yirmi bine inmiş son direniş birliği Soçi şehrinin yirmi kilometre kuzeyinde kalan Kabaade Platosu'nda toplanmıştı.

İldar ve Anzor, Tuapse'nin Aguy Köyü'nden iki yaşıt ve arkadaş Çerkes genciydiler. Atalarından miras olarak aldıkları özgürlük savaşını devam ettiriyorlardı.

Savaşa savaşa Soçi civarına kadar gelmişlerdi. Farklı cephe-lerde savaşan tüm birlikler, Kabaade düzlüklerinde bir araya gelecek son bir durum değerlendirmesi yapacaklardı.

Üç tarafları Ruslarla çevrilmişti. Açık olan tek yer Karadeniz kıyısına açılan Açeptsu Vadisi'ydi. Bu vadinin içine girmek zaten ölüm demekti.

İldar, Anzor'a dönerek:

“Herhalde vademiz buraya kadar, biz de özgürlüğü görenlerden olamayacağız.” dedi. Ardından ilave ederek “Tek üzüntüm sevdiğim Mezehan ile murada erememek. Evlenip de benden sonra savaşı sürdüreceğ bir evlat geride bırakamayacağım için yanarım.” dedi.

“Ben senden biraz daha şanslıyım. Karım Nefsat, oğlum Rus-tam'ı inşaallah yiğit bir savaşçı olarak benim yerime yetiştirir.” diye karşılık verdi Anzor.

Bu sırada askerlerin arasında bir uğultu yükseldi.

Tepenin ardında, Çerkes gözcülerin eşliğinde beyaz bayrak sallayarak gelen üç Rus askeri görüldü. Büyük bir ihtimalle Çerkeslere teslim olmaları ile ilgili öneriler sunmaya gelen elçilerdi.

Gelen heyeti komuta merkezine götürdüler. Heyeti Çerkes komutanlardan Hakuç Sait Efendi karşılamıştı. Başkomutan Ber-

zeg Hamit ve diğer komutanlardan oluşan on iki kişilik heyet, gelen Ruslarla âdet olsun kabilinden görüştüler.

Ruslar, Çerkeslere kayıtsız şartsız teslim olmaktan başka bir seçenek sunmamışlardı. Bunun karşılığında canları bağışlanacak ve Yukarı Adıgey Bölgesi'nde Kuban kıyısında kurulan bir kampa gönderileceklerdi.

Berzeg Hamit, arkadaşlarına bile danışmaya gerek duymadan gelen heyetin başkanına dönerek cevabını bildirdi:

“Komutan! Siz Çerkesleri bunca zamandır demek tanıyamamışsınız. Bizi ölümle tehdit ediyorsunuz. Bir Çerkes için en kötü sınav ölümle imtihan edilmektir. Bizler üç yüz senedir onurumuzu korumak için savaşıyoruz. Allah'a şükür, öldük ama onursuz olmadık. Tarih gelecekte bizi onuru için savaşanlar arasında zikredecektir. Gidin başkomutanınıza selam söyleyin, Çerkesler kanlarının son damlasına kadar savaşacaklar, deyin.”

Gelen Rus elçiler geri gönderildikten sonra, komutanlar birliklerinin başına döndüler. Her biri ertesi sabah yapılacak olan son hücum ve yarma harekâtı için hazırlık emrini askerlere ilettiler.

Bu son emir ölüm demektir. Şehâdet şerbeti içmek demektir. İldar ve Anzor 20 Mayıs'ı 21 Mayıs'a bağlayan gecenin ilerleyen saatlerinde yirmi altı yıllık ömürlerini gözden geçirdiler. Anzor:

“Çok merak ediyorum, acaba bizden sonra halkımız yeniden toparlanıp bizim mücadelemize kaldığı yerden devam edebilecek mi?”

“Biz nasıl ki üç yüz senedir dedelerimizin savaşını sürdürüyorsak bizden sonra gelenler de aynı şeyi yapacaklardır. Bundan hiç şüphem yok.” dedi İldar.

Sabaha kadar geçmiş günlerden bahsettiler. Aguy'un içinden geçen derede öğrendikleri yüzmeyi Karadeniz'in azgın dalgalarında pekiştirdikleri günleri hatırladılar.

İldar'ın düğünde Mezahan ile oynamak için Hatyako'ya (düğünü idare eden sorumlu) verdiği rüşvetler, Anzor'un bir düğün sonrası Nefsat'ı kaçırmaması, hep bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçti.

Bu düşünceler ve geçmişe dönük özlemler içinde sabah oldu. Tüm orduya kısa süre içinde toplanma talimatı verildi.

Askerler atlarının heybelerinde bulunan hatık (suya konunca yumuşayan kurutulmuş sert ekmek), kurutulmuş et ve kurutulmuş Çerkes peynirleri ile son kahvaltılarını yaptılar.

Bölük komutanları kılınacak toplu namaz için askerlere abdest almaları için yarım saat süre tanıdı.

Askerler Açıpsu Deresi'nin kenarına inerek buz gibi suyla abdestlerini alıp Kabaade Platosu'nun ortasına geldiler. Berzeg Hamit Efendi meydanın batısında bulunan büyük meşe ağacının altında duruyordu.

Askerler yüzer kişilik iki yüz saftan oluşan bir cemaat oluşturmuştu. Şovgen Tahir Efendi iki rekatlık namaz kıldırdı. Namazın tekbirleri dört müezzinin tekrarı ile en arka safa kadar ulaşıyordu.

Namazdan sonra toplu olarak getirilen tekbir ile bütün Kabaade Düzlüğü inlemeye başlamıştı.

Büyük meşe ağacının altında atına binen Berzeg Hamid Efendi'nin askere hitabı başladı. Çerkesler önemli toplantılarda konuşmaları at sırtında ve ulu bir meşe ağacının altında yaparlardı.

“Değerli silah arkadaşlarım, özgürlük mücadelesinin yılmaz savaşçıları! Bugün bir yol ayrımındayız. 1825 yılında başlayan son özgürlük savaşımız çetin safhalardan sonra bugün bulduğumuz noktaya gelmiştir.

Elimizde kalan son savaşçı birlik, bugün burada bulunan kuvvetlerden ibarettir. Topumuz ve barutumuz yok; elimizdeki

silahlardan başka savaşacak aracımız yok; ancak unutmayın ki imanımız ve onurumuz var.

Atalarımız onurları ve özgürlükleri uğruna hayatlarını seve seve feda ettiler. Savaş meydanında korkaklık gösterenleri - çok iyi bilirsiniz ki - ozanlarımız kıyamete kadar rezil ederler. Ozanlarımızın bizim için korkaklık şarkıları bestelemesini istemiyorsanız, onurunuzu korumak istiyorsanız, yarın Allah'ın huzuruna bir korkak olarak çıkmak istemiyorsanız, düşman ne kadar kuvvetli olursa olsun bizim için bir anlam ifade etmez!”

Kalabalığın ön safından “Allahuekber!” nidaları yükseldi. Bu nidalar saf saf bütün askerleri kuşatarak ovayı boydan boya inletti.

Berzeg Hamid konuşmasına devam etti:

“Bugün tarih 21 Mayıs 1864. Sizler farkında olmadan büyük bir olayın kahramanı oluyorsunuz. Burada bizim göstereceğimiz azim ve sebat ulusumuzun geleceğini tayin edecektir. Aradan yüzyıllar geçtikten sonra bile torunlarımız bizi şükranla yâd edeceklerdir.

Değerli dava arkadaşlarım, ben on dört yaşından beri bu savaşın içindeyim. Dedelerim Hacı Degumuko ve Hacı Giranduk Berzeg'in sancağını buraya kadar taşıdım. Birlikte kader birliği ettik. Eğer sizde hakkım varsa ben hepsini helal ediyorum. Siz de bana ve birbirinize olan haklarınızı helal ediniz.” dedi.

Bütün plato “Helal olsun!” sesleriyle inledi.

Artık ordu kurulmuş bir yay gibiydi.

Verilen taktik gereği Çerkes süvarileri Rus birliğinin kuzey kanadına saldıracak, başarılı olursa çemberi yararak Adıgey ve Karaçay düzlüklerinde yeniden toparlanmaya çalışacaktı.

Öncü birlikler “Allah Allah!” nidaları ile Rus kuvvetlerine karşı saldırıya geçtiler. Ruslar bu hücumu karşı hazırlıklıydılar. Kısa mesafeli havan topları ile Çerkes hücumuna karşılık verdiler.

Çerkes süvarileri zaten düzlükte ve savunmasız bir durumdaydılar. Rus çemberi gece boyunca daralmış dört taraf da kuşatma altına alınmıştı.

Rus havanları ve tüfekleri savunmasız Çerkes süvarilerinin üzerine acımasız bir şekilde şarapnel ve mermi yağdırıyordu.

Çerkesler âdeta gülerек tekbirlerle cennetin kapısını aralıyorlardı. Bir dakika sonra öleceğini bilen Çerkes süvarisi, son bir azimle saldırıya geçiyordu.

Sabah başlayan kıyım, ikindi sırasında sona ermişti. Kabaade Düzlüğü'ne inen Rus askerleri, yaralı Çerkeslere yardım şöyle dursun, süngü ile sağ kalanları öldürmeye başlamışlardı. Akşam karanlığı bastığında Kabaade Platosu'nda tek bir sağ Çerkes kalmamıştı.

Savaş yöneten Rus General Mihail, güvenlik sağlandıktan sonra akşam karanlığında Kabaade Düzlüğü'ne geldi. Mihail'in yanında siyah küppeleri içinde beş de papaz bulunuyordu.

Mihail, Kabaade Düzlüğü'nde yatan şehit Çerkes süvarilerinin bedenlerini ayakları ile yoklayarak bir müddet meydanda dolaştı.

General ve papazların bulunduğu yerin yanı başına beş adet büyük meşale kondu. Generalin sol tarafında bando takımı yer almıştı. Verilen komutla bando zafer marşları çalmaya başlamıştı.

Rus ordusu, gece karanlığında ellerinde meşaleler ile general ve papazların önünden resmi geçit yapıyorlardı. Bu resmi geçit sırasında, şehit Çerkes savaşçılarının bedenlerini çiğneyerek yürüyen askerler papazlar tarafından takdis ediliyorlardı.

Bu zafer alayı saatlerce sürdü. Ruslar şehit Çerkes askerlerinin bedenlerini orada bırakıp Açeptsu Vadisi'ni takip ederek Soçi'ye doğru hareket ettiler.

Açeptsu Deresi kıyısında cereyan eden savaş öyle kanlı olmuştu ki şehit Çerkes bedenlerinden akan kanlar Açeptsu Dere-

si'nin sularına karışmış, yirmi kilometre uzaklıktaki Karadeniz'e kadar ulaşmıştı. Açıpsu Deresi'nin Karadeniz'e ulaştığı yerdeki kızıllık haftalar boyu devam etmişti.

O yıl Soçi ve çevresinde yuva yapan bütün kuşların yuvalarında insan saçları ve sakalları en yaygın kullanılan malzeme olmuştu!

Acı haber tez duyulmuş; Kabaade Platosu'nda şehit düşen son Çerkes birliğinin haberi köy köy, vadi vadi bütün Kafkasya'da yankılanmıştı. Yine her zaman olduğu gibi binlerce kadın dul, binlerce çocuk yetim kalmıştı.

Kadınlar daha kocalarının yasını tutmaya fırsat bulamadan, Rus askerleri, Çar Naibi Grandük Michel'in bir ilanını duyurmaya başlamışlardı. Grandük Mişel Çerkes halkına şöyle sesleniyordu:

“Çerkes Halkına: Savaş Rus ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır. Kıyı boyunca yaşayan bütün Çerkesler bu toprakları bir ay zarfında boşaltacaklardır. Ya bizim gösterdiğimiz Kuban Nehri kıyısındaki düzlüklere gideceksiniz, ya da Osmanlı topraklarına gitmenize yardımcı olunacaktır!”

Asker bu bildiriye şok bir cümle ile tamamlıyordu:

“Şayet verilen bu süre zarfında emirlere uymayanlar olursa savaş esiri olarak muamele görecektir!”

Thağepş Köyü'nde bildiriye okuyan Rus askerinin söylediklerini anlamayan seksen beş yaşındaki Koblî Yusuf, Rusçası fena olmayan komşusu Guğoj Eyub Efendi'ye sordu:

“Ne diyor bu asker Eyub Efendi?”

“Savaşı Ruslar kazanmış! Ya Kuban kenarına ya da Osmanlı'ya gideceksiniz, başka yol yok diyor.”

Koblî Yusuf'un yüzünde yılların açtığı derin çizgiler hareket etmeye başladı: